

## K.KARIMOVNING PROZALIQ SHIGARMALARIDA TARIYXIY SHINLIQ

*Azatova Jamiyla – Ajiniyaz atundagi NMPI Magistratura bolimi qaraqalpaq tili ham  
adebiyati qanigeli 2-kurs magistranti  
Ilmiy basshi: f.i.k., docent M.Bekbergenova*

Ulli talant iyesi, belgili soz sheberlerining biri K.Karimov o'zining bir qatar lirikaliq shigarmalari menen xalqimiz arasında o'z ornina iye ustazlarning biri sanaladi. Shayirshilik jolinda o'z soqpagina iye bolgan korkem soz ustazi garezsizlik jillariga kelip prozaliq doretpeler doretiwde de belsendilik etti. Lirikadan romanshiliqqa bel baylagan jaziwshi K.Karimov kobilek tariyxiy temada shigarmalar jazip aq qagaz betin qaralawga kiristi. Onin kolemlu tariyxiy shigarmasi "Agabiy" romanu dep atalip, eki kitapdan ibarat bul doretpel eki marte (2013, 2017) baspada jariyalandi. Bunnan son tariyx alemine tereñ nazer awdarğan jaziwshi bul romannin dawamu sipatında "Aqqapshiq", "Qisiwmet" romanlarında oqırman xalqına usındı. Bul doretpelerde tariyxiy shinliqtin ken bayanlanıwı, syujet ham kompaziciyasının sheber qurılıwı, obrazlar dunyasının isenimligi, korkem tilinin ozgesheligi menen garezsilik dawirinde doretilgen en korkem tariyxiy romanlar sipatında tan alındı. Avtordın romanları o'z aldına tanlanıwı talap etetuğın bir okean bolğanlıqtan, biz bul maqalamızda tek gana jazıwshının "Agabiy" romanın talqıga alıwdı maqul kordik.

Soz sheberinin daslepki "Agabiy" romanının baspa juzin koriwi menen bir qatar adebiyatshi ıqlasbentler ham ilimpazlar tarepinen qolga alınıp, jazıwshi doretpesine unamlı bahlawlar jasaldı. Filologiya ilimlerinin doktori P.Nurjanov Amiwdarya jurnalının №2 sanında jariyalangan "K.Karimovning "Agabiy" romanındağı oylar" maqalasında jazıwshının doretpesin joqarı bahalap o'zining bahalı pikirlerin bildirip otedi: "Agabiy" tariyxiy roman janrının barlıq talaplarına juwap beredi. Birinshiden, tariyxiy tulgalardı, tariyxiy waqıyalardı suwretlew baslı orındı iyeleydi. Ekinshiden avtor tariyxiy tulgalarning korkem obrazın jarıtwda olarning prototipi menen ara qatnasına ulken kewil bolgen. Basqasha aytqanda qaharman obrazın jasawda onin tariyxiy tiykarına say turde is jurtken, bazı bir romanistler uqsap subektivizmge jol qoymagan [1.108]. Haqiqatında shigarmada ilimpaz keltirip otken pikirler, tiykarınan obrazlarning korkem shinligi ayqın kozge taslanadı. Sonday-aq belgili adebiyatshi ilimpazlarning biri f.i.d., professor Q.Jarimbetov 2015-jıl Amiwdarya jurnalının №3 sanında jariyalangan "Lirikadan romanga" dep atalgan maqalasında K.Karimovning tariyxiy romanına o'z pikirlerin bildiredi: Garezsizlik jillarında tariyxiy temada jazılğan shigarmalar jane de toliqtıratuğın, temasının jañalıgı, korkemlik darejesi, tariyxiy tiykarlılıgı menen ozgeshelenip turatuğın doretpelerding biri Keñesbay Karimovning "Agabiy" roman-diologiyası bolıp tabıladı. Roman bay tariyxiy, etnografialıq, turmisliq madieni, peyzajlıq materiallarga iye [2.88].

Jazıwshının "Agabiy" romanının birinshi kitabı "Kosh" dep atalip, bul doretpel Buxara qaraqalpaqlarının Amiwdaryağa qaray Shımbaydın shıgıs tarepine koshıp qonıwı suwretlenedi. Bul bolimde Qulshı biydin o'z elinen bir gana attın janjeli menen koshiwge qarar etiwı, sonınan joldağı qıynshılıqlarning aqıbetinde bul pikirinin qateligin tusiniwi soz etiledi. Sonday-aq shigarmanın birinshi bolimde tariyxiy shaxs Erejep biydin balalıq jılları bayanlandı. Biraq Erejep biydin obrazı ayırım jerlerde gana ushırasadı. Jazıwshi Erejep obrazın keyingi bolimde Xiywa xanındağı waqıyalar menen baylanıstırıp otedi.

Erejeptiń ákesi Qulshı biydiń eske túsiriwleri arqalı shıǵarma mazmunı keńirek bayanlanadı. Qulshı biydiń Torıqasqa atı kópshiliktiń názerin ózine tartadı. Mańǵıtlardıń úlken biyi Qojamyardıń Tólesin atlı ulınıń toyında Torıqasqanıń barıwı, Tólesinniń atqa qızıǵıp onı alıwǵa kirisıwi obrazlı bayanlangan. Mısalı: Óziniń ákesi beregen toyda bas bayraqtı alǵan Torıqasqanı kórdi de Tólesinniń tınıshı buzıldı, basqalarǵa tınıshlıq bermedi. Bir hápte ótpey atırıp, jılqımanlarǵa bir úyir jılqı aydatıp Amantúbekke jetip keledi. Qulshı biy úyir jılqı túwe, mın jılqıǵa da, Tolıqasqanı almasıw niyeti joq. Sebebi, Torıqasqanı-dáwlet bası dep ırım etti.[3.21] Qojamyardıń ulı qansha jalınıp jalbarınsada bul at berilmedi. Aqır sońında dushpansılıq júzege kelip Qulshı kóshiwdi maqul kórdi.

Avtor bul orında tek ǵana attıń sebebin kelispewshilikti emes, awelden kiyatırǵan urıwlar arasındaqı qarama-qarsılıqtı sóz etpekshi boladı. Sonıń menen birge romanda qaraqalpaq xalqınıń milliy koloriti kózge taslanadı. Mısalı:

– Kishe, gósh pisti me?-dedi tonınıń kisesindegi duzaqların jerge taslap, bir-birinen ajratıp atırıp.

– Turdıń ba, Aqjigit?-dedi sorawǵa soraw menen juwap qaytarǵan hayal. Uzun boylı sarı sınılı, kók kózleri miyrim menen baqqan kelinshek Qayırdıń tuwǵan anası, al bala bolsa kelinshektiń tilep alǵan jalǵızı edi. Qaraqalpaqlarda erteden kiyatırǵan ádet boyınsha esi engenshe enesi tárbiyalǵan óz balasınıń atın aytpay “Aqjigit” deytuǵın, al balası bolsa óz gezeginde tuwǵan anasını kishe deytuǵın edi [3.8]. Bul qatarlarda qaraqalpaqlardıń milliy urp-ádetleriniń biri bolǵan shańaraqta úlken ul perzenttiń tuwılıwı menen onıń anası atın aytpay at qoyıp siylawı xalqımızdıń gozzal ádetleriniń biri sanaladı. Jazıwshı kishkene epizod arqalı qaraqalpaq xalqınıń milliylikke tolı kelbetin sáwlelendire beren.

Birinshi bólim Qulshı menen Bektemirdiń eske túsiriwleri, Shımbay jerlerine qonıslasıwı menen juwmaqlanadı. Shıǵarmanıń ekinshi bólimi “Ata jurt” dep atalıp, bul bólimde qıpshaqlardıń Qızılqumdı keship ótip Shımbay jerlerine qonıslasıwı, sol jerdegi qaraqalpaqlar menen qarım-qatnas jasawı, tariyxıy shaxs sıpatında tán alınǵan Aydos baba, inileri Begis hám Mırjıq, Tóremurat suwı obrazları tereń bayanlanadı. Erejep obrazı da bul bólimde Xıywa xanınıń kórnekli insanlarınıń biri sıpatında qayta kózge taslanadı. Shıǵarmadaǵı bárshe obrazlar óziniń kórkemligi menen, tariyxıy reallıǵı menen ayırıqshalanıp turadı.

Juwmaqlap aytqanda K.Karimovtıń “Aǵabiy” romanı ǵárezsizlik dáwirde dóretilgen eń kólemlı dóretpeler bolıp, tariyx betine tereń názar salınǵan dóretpelerdiń biri sanaladı. Sonıń menen birge kompaziciyalıq qurılısınıń sheber qurılıwı menen oqırmanıń dıqqatın tolıq baǵındırǵan qunlı shıǵarma bolıp, jas awladtı ruwxlanadıruwshı kórkem dóretpelerdiń biri.

### **Ádebiyatlar:**

1. Nurjanov P. K.Karimovtıń ádebiy romanı haqqında oylar. Ámiwdáriya jurnalı, 2014, №2.
2. Jarımbetov Q. Lirikadan romanǵa. Ámiwdáriya jurnalı, 2015, №3.
3. Karimov K. Aǵabiy.-Nókis, “Bilim”, 2017.